

МОДЕЛЮВАННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ НАВЧАЛЬНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

А Висвітлені особливості моделювання і впровадження в практику навчальної та самостійної роботи професійно орієнтованого освітнього середовища студентів-медиків, визначене поняття комфортного освітнього середовища та проаналізована специфіка явища медичної практики як одного із основних чинників формування особистості майбутнього лікаря.

Ключові слова: компетентність; професійно орієнтоване освітнє середовище; студенти-медики; медична практика; майбутній лікар

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Сучасний лікар – не лише висококваліфікований, професійно компетентний фахівець, а й духовно-творча індивідуальність, із високим рівнем професійної культури та комунікативності, це – особистість із творчим стилем фахової діяльності, з особливим, творчим клінічним мисленням, від якості та глибини якого часто залежить здоров'я та життя пацієнта. Саме такого лікаря очікує нині суспільство, що посилює вимоги до професійної підготовки медичних працівників. Суспільні очікування зводяться до потреби у таких випускниках медичних закладів вищої освіти (ЗВО), які матимуть не лише якісну професійно-медичну підготовку, будуть не тільки висококваліфікованими лікарями, але й духовно-творчими особистостями зі свіжими, неординарними підходами до виконання професійних завдань, із ціннісними орієнтирами і прагненням до професійного самовдосконалення впродовж усього життя, лікарів, які здатні до самореалізації в умовах жорсткої конкуренції в умовах ринкових відносин.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Т. Лошаківа, В. Петровський, Г. Полякова, К. Приходченко, В. Слободчиков, А. Хуторський, В. Ясвін вважають, що розвиток творчого потенціалу майбутнього лікаря залежить від педагогічно комфортного, професійно орієнтованого освітнього середовища, педагогічного супроводу. Духовної взаємодії суб'єктів навчання розглядають у своїй праці Е. Бондаревська, А. Петровський, Т. Сущенко, А. Тубельський. Творче співробітництво вивчають А. Адамський, Ш. Амонашвілі, І. Іванов. Творчо-діалогове спілкування викладачів і студентів досліджують І. Кім, М. Кондратьєв, А. Мудрик. Фактори впливу на розвиток особистості вивчали психологи Л. Божович, Д. Ельконін, Л. Виготський та ін. та педагоги С. Козлова, І. Мудрик, Т. Поніманська, М. Фіцула, І. Ящук та ін.

Мета статті: висвітлити особливості моделювання і впровадження в практику навчальної та самостійної роботи професійно орієнтованого освітнього середовища студентів-медиків, визначити поняття комфортного освітнього середовища та проаналізувати специфіку явища

медичної практики як основних чинників формування особистості майбутнього лікаря.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах сучасних екологічних проблем та у зв'язку із загостренням актуальності проблеми охорони і зміцнення здоров'я людей постають нові вимоги до змісту та якості підготовки майбутніх лікарів із високим рівнем сформованості професійно значущих рис і творчого потенціалу, що здатні якісно й сумлінно виконувати свої професійні функції та соціальну роль. Особливо актуалізується проблема правильних акцентів у навчанні студентів медичних ЗВО із метою формування і розвитку не тільки професійної компетентності високого рівня, а й творчого потенціалу майбутніх лікарів, що є невід'ємним складником загальної та фахової культури і професіоналізму, одним із основних показників моральної та громадянської зрілості особистості лікаря із сукупністю взаємопов'язаних суспільно цінних рис, більшість із яких формуються у процесі професійної підготовки.

У Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [5] акцентується увага на тому, що професійна підготовки майбутніх лікарів має бути орієнтована на формування не лише лікарської компетентності, а й готовності випускників медичних ЗВО до участі в забезпеченні гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності й довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їхнє здоров'я. На думку М. Згуровського, у сучасних умовах освіти стає актуальним суттєве оновлення змісту й методики навчання, «вже має діяти виключно креативна методика навчання, основою якої є принцип «створи», замість принципу «повтори» [6, с. 2]. До того ж від рівня духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів як представників національної інтелектуальної еліти залежать не лише здоров'я кожної людини, а й суспільний поступ людства шляхом цивілізації.

Комфортне освітнє середовище – це сукупність умов, які визначають сприятливий клімат для актуалізації потенціалу всіх учасників освітнього процесу [9]. Освітнє середовище у цілому та кожен з його компонентів окремо

впливають на формування професійної компетентності фахівця...; кожен його суб'єкт змінюється сам, змінює ситуацію навколо себе, наповнює освітнє середовище новими знаннями, досвідом, способами діяльності, формує нові потреби [13, с. 86]. На думку О. Качалова, педагогічно комфортне середовище – це педагогічна реальність зі спеціально організованими умовами для формування творчої індивідуальності студентів та їхньої самореалізації, в якій стосунки між учасниками освітнього процесу набувають характеру взаємного спілкування, співтворчості [8]. Структурними компонентами педагогічно комфортного середовища, що забезпечують його ефективність і результативність, є творча доброзичлива атмосфера, організація індивідуальної ситуації успіху, сприяння самореалізації студентів. Г. Полякова вважає, що підготовка висококваліфікованого фахівця здійснюється в освітньому середовищі ЗВО, яке має свою структуру, характеристики, особливості і безпосередньо та опосередковано впливає на становлення майбутнього фахівця, формування його професійної компетентності [13, с. 78]. Вказуючи на безпосередній вплив освітнього середовища на формування професійної компетентності, вчена визначає його складники (компоненти): суб'єктний (для розвитку пізнавальних процесів і навичок, засвоєння соціального досвіду необхідні наявність суб'єктів, які мають такий досвід і передають за допомогою взаємодії, певних засобів, технологій і предметно-просторових умов); соціальний (формування та розвиток професійних умінь, навичок, компетенцій на рівні репродукції, відтворення), продуктивної дії і творчого застосування неможливе без практичної діяльності (за допомогою інших, самостійного пошуку, вдосконалення відомих дій, операцій, створення умов); просторово-предметний (формування та розвиток спілкування та дії неможливі без досвіду комунікаційних процесів з іншими суб'єктами, опанування ефективними технологіями в певних умовах); формування якостей особистості здійснюється в культурному середовищі, яке має загальні та локальні цінності, традиції, ідеали, моделі поведінки, вимоги; «особистість виховує особистість».

Нам імponує думка А. Білинського, який стверджує, що кожна людина об'єктивно потребує створення умов, що сприяють інтелектуальному і творчому зростанню. Нині таким умовам відповідає креативне освітнє середовище, що забезпечує максимальний рівень індивідуалізації за рахунок широкого використання ІТ. Таке середовище надає кожному суб'єкту навчання можливість (самостійного чи у взаємодії з педагогом, що виступає в ролі старшого товариша, партнера, порадирика) формування індивідуалізованої освітньої траєкторії [2, с. 19].

У процесі формування творчого потенціалу майбутніх лікарів у контексті професійної підготовки надзвичайно важлива роль належить творчому освітньому середовищу, що впливає на мотивацію навчання студентів, залучає їх до різноманітних видів самостійної роботи, внаслідок чого підвищується рівень знань, умінь, навичок майбутніх

спеціалістів, набувається досвід творчої діяльності, формується ціннісне ставлення до професійної діяльності, а отже, – підвищується якість освіти.

Необхідно побудувати таку систему для творчої самореалізації студента, яка зможе, «з одного боку, надати кожній людині повну свободу, а з іншого – зробити так, щоб вона бажала робити те, що необхідне суспільству» [7, с. 9]. А це є неможливим без створення організаційно-педагогічних умов – таких, як цілеспрямована «внутрішньовишівська» підготовка викладачів до формування творчого потенціалу майбутніх лікарів; орієнтація на індивідуально-творчий розвиток особистості студента-медика; впровадження діяльнісного й особистісного підходів до формування творчого потенціалу майбутніх лікарів; професійно-адаптивна спрямованість на готовність майбутнього лікаря до соціальної відповідальності; конструювання професійних ситуацій, спрямованих на розвиток творчого клінічного мислення та комунікативних здібностей майбутніх лікарів; розвиток творчої активності студентів; включення студентів в імпровізоване поле діяльності; моделювання індивідуальної ситуації успіху, сприяння самореалізації студентів; створення розгалуженої системи стимулювання професійного самовиявлення майбутніх лікарів; забезпечення творчої співпраці студентів і викладачів на засадах рівноправного конструктивного діалогу.

Надзвичайно важливим і значущим для формування творчого потенціалу майбутніх лікарів є активна участь у роботі університетської клініки згідно з Наказом МОЗ України №642 від 07.11.2008 р. «Про затвердження Примірного положення про університетську клініку при державному вищому навчальному закладі (закладі післядипломної освіти) III-IV рівнів акредитації МОЗ України». У Наказі зазначено: «Головною метою діяльності Університетської клініки є надання високоспеціалізованої та спеціалізованої лікувально-профілактичної допомоги, медичної допомоги при невідкладних станах та екстрених ситуаціях; забезпечення на цій основі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації медичних працівників за стандартами вищої освіти, проведення науково-дослідної роботи, розроблення, апробації та впровадження нових медичних технологій» [14].

Серед основних завдань і напрямів діяльності Університетської клініки виокремлено такі: розроблення, апробація й упровадження нових організаційних і медичних технологій, клінічних рекомендацій, стандартів (клінічних протоколів) надання медичної допомоги населенню на засадах доказової медицини й забезпечення умов для оволодіння студентами та медичними працівниками практичними навичками; підвищення якості освіти і виховання студентів, науково-педагогічних і медичних працівників за стандартами вищої освіти та забезпечення їх практичної підготовки відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів; запровадження гнучких навчальних програм, дистанційного навчання, максимальне використання в лікувально-діагностичному, навчальному процесах сучасних

інформаційних технологій; проведення аналітичної і дослідницької роботи для вдосконалення освітнього процесу підготовки працівників різного рівня в галузі медицини відповідно до сучасних тенденцій розвитку світової медичної науки, органічне поєднання освіти, науки та медичної практики; створення системи підвищення якості науково-дослідної та клінічної роботи студентів, учених, науково-педагогічних і медичних працівників; виховання медичних працівників на засадах загальнолюдських цінностей, професійної етики, морально-етичної і правової культури (колегіальність, коректність, обов'язковість, гуманність, дотримання лікарської таємниці тощо) [14].

Таким чином, забезпечується тісний і безпосередній зв'язок вищої школи з професійним медичним середовищем, яке одночасно стає й освітнім, і пізнавальним, і розвивальним для студентів-майбутніх лікарів.

Освітнє середовище як головна педагогічна умова формування творчого потенціалу майбутніх лікарів повинне максимально наближатися до професійного, воно має бути таким, у якому «гармонізується стан людини, нейтралізуються наслідки стресу, розвиваються творчі здібності, здійснюється оздоровчий вплив на весь організм; взаємовідносини із соціальним оточенням спрямовуються у конструктивне русло; полегшуються контакти з власною сутністю, із внутрішнім «я»; зростають виявлення цілеспрямованої творчої активності, включення до процесу творчої імпровізації» [14, с. 44–45].

Професійна підготовка майбутніх лікарів повинна відповідати потребам суспільства і має бути спрямована не лише на формування медично компетентного і високо-кваліфікованого фахівця, а й на розвиток його духовності й толерантності, творчого потенціалу, рівень сформованості якого у студентів медичних ЗВО передбачає найефективніше застосування ними глибоких і міцних знань у різних професійних ситуаціях майбутньої лікарської практики.

У процесі професійної підготовки майбутніх лікарів необхідно орієнтуватися на формування не лише лікарської компетентності, а й готовності випускників медичних ЗВО до участі в забезпеченні гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності й довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їхнє здоров'я. Від духовно-творчого потенціалу майбутніх лікарів залежатиме коректне, переконливе, обнадійливе спілкування з пацієнтами, а значить – і успіх лікування. Для досягнення такої мети процес під-

готовки майбутніх лікарів повинен відбуватися в педагогічно комфортних умовах, максимально наближених до професійно-медичних.

Однією з форм організації освітнього процесу, яка максимально сприятиме закріпленню здобутих медичних знань і формуванню творчого потенціалу майбутніх лікарів, формуванню вмінь і переведення їх у навички, є практична підготовка до професійної діяльності, що, спільно з теоретичною, буде створювати підґрунтя для дійсно професійної освіти. Тому виникає необхідність пошуку й обґрунтування найефективніших методів, які інтегруватимуть теоретичні знання на етапі виробничої практики. Адже лікарська практика може стати для майбутніх лікарів однією з важливих форм для формування творчого потенціалу й набуття та вдосконалення професійних умінь і навичок.

Згідно з Положенням про проведення практики студентів у вищих навчальних закладах України [11], практика студентів є невід'ємною складовою процесу підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти і проводиться на оснащених відповідним чином базах освітніх закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі та державного управління.

Практика – це «вид навчальних занять, у процесі яких студент самостійно виконує в умовах діючого виробництва реальні виробничі завдання, визначені навчальною програмою» [10, с. 212]. Практика (від грец. *practicos* – діяльний, активний) – «матеріальна, цілеспрямована діяльність людей; засвоєння і перетворення об'єктивної дійсності; основа розвитку людського суспільства та пізнання» [12]. Практика проводиться з метою оволодіння майбутніми лікарями сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них, на базі одержаних у ЗВО професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній діяльності.

Головними чинниками впливу на формування творчого потенціалу майбутніх лікарів, на наш погляд, є мотивація, покликання, творчі можливості студента – як внутрішні фактори – та освітнє середовище медичного ЗВО, університетська клініка, особистість викладача, інтерактивні методи навчання – як зовнішні чинники (рис. 1):

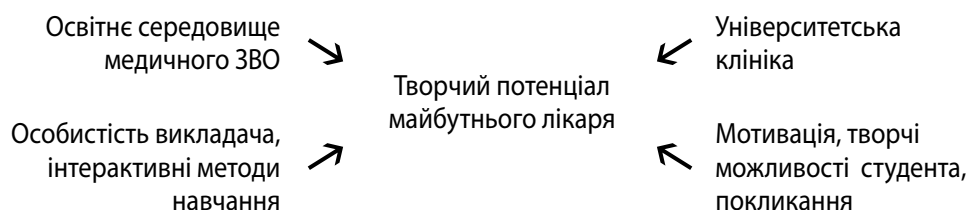

Рис. 1. Творчий потенціал майбутнього лікаря

Активізація творчого потенціалу студентів, у тому числі майбутніх лікарів, залежить від як зовнішніх чинників (соціальні, політичні, економічні, культурні трансформації в суспільстві, діяльність медичних освітніх закладів, університетських клінік, взаємодія з іншими освітніми та неурядовими організаціями, спілкування з однокурсниками – майбутніми колегами, викладачами-лікарями, емоційний клімат в освітньому професійно орієнтованому середовищі), так і внутрішніх (природні здібності, потенційні творчі можливості студента, мотивація, особистісна система цінностей, відповідальність, емпатійне ставлення до людей, доброзичливість, здатність до пошуку новизни, прагнення до постійного саморозвитку і самовдосконалення як особистості та професіонала).

У педагогіці під час вивчення феномену творчості акцентується увага на новизні та суспільній значущості результатів творчої діяльності як основних її критеріїв. Під творчістю в педагогічній науці розуміють процес засвоєння матеріальних і духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування та розвиток творчої особистості. У сучасних умовах «проблема якості освіти поступово утверджується як головний критерій порівняння ефективності, ширше – життєздатності не тільки освітніх, але й соціальних систем» [4]. У соціальному вимірі освіта стає домінуючою підсистемою суспільства, яка визначає рівень і якість розвитку економіки та праці; виступає стратегічним ресурсом функціонування державних і політичних структур; є фундаментальною засадою соціалізації особистості [3]. Відтак, освітнє середовище відображає взаємозв'язок умов, що забезпечують освіту людини за безпосередньої участі індивіда в освітньому середовищі, наявності взаємовпливу та взаємодії оточення із суб'єктом [1]. Структурними компонентами педагогічно комфортного середовища є творча доброзичлива атмосфера, ситуація успіху, імпровізація (як уміння сфокусувати сили душі й розуму, запаси пам'яті), що має стати пусковим механізмом у складному процесі активізації творчого потенціалу студентів.

Найкомфортнішим і найнеобхіднішим освітнім середовищем для підготовки майбутнього лікаря і, зокрема, для формування й розвитку його духовно-творчого потенціалу є медичне середовище, в якому панують творча атмосфера, висока культура професійного діалогу, динаміка дискусії і пошуку істини, педагогічне співробітництво «викладач – студент», духовна взаємодія і неперервне збагачення досвіду професійної лікарської практики.

Перетворювальні здібності в умовах творчого освітнього середовища й конкретної діяльності об'єктивно сприяють розвитку особистісних і професійних рис майбутнього лікаря, відтак і викладання дисциплін гуманітарного циклу повинно спрямовуватися і на формування творчих можливостей студентів-медиків. Створення творчого освітнього простору забезпечує розвиток творчого потенціалу майбутнього лікаря шляхом упровадження нестандартних способів навчальної діяльності, організації

пошукової, дослідницької діяльності, заохочення ініціативи до пошуку власних ідей тощо.

На думку О. Качалова, педагогічно комфортне середовище – це педагогічна реальність, що містить спеціально організовані умови для сприятливого проходження формування творчої індивідуальності студентів, а також можливості для їхньої самореалізації, при цьому стосунки між учасниками освітнього процесу набувають характеру взаємного спілкування, співтворчості. Дослідник виділяє структурні компоненти педагогічно комфортного середовища, що забезпечують його ефективність і результативність: створення творчої доброзичливої атмосфери, організацію індивідуальної ситуації успіху, сприяння самореалізації студентів [8].

Висновки. Таким чином, можна окреслити фактори, що зумовлюють формування творчого потенціалу майбутнього лікаря: зовнішні (потреби соціуму в порядних, висококваліфікованих медичних працівниках, психологічно та соціально готових до лікарської діяльності в нових умовах і здатних до постійного професійного самовдосконалення; глобалізація цілей освіти, створення європейського наукового та освітнього простору для підвищення конкурентоспроможності та мобільності випускників медичних закладів вищої освіти на європейському ринку праці) та внутрішні (посилення ролі особистісних якостей: духовність, професійна гнучкість, ініціативність, сприйнятливості до нового, творче (клінічне) мислення, комунікабельність, які необхідно постійно розвивати і вдосконалювати).

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розгляді складників творчого потенціалу майбутніх лікарів.

Список використаних джерел

1. Алексеев Н. А. Личностно-ориентированное обучение. Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. 332 с.
2. Білінський А. М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук; редкол.: Л. Вознюк, В. Кравець, В. Мадзігон [та ін.]. Тернопіль, 2012. №2. С. 15–21.
3. Білоус О., Маслова-Лисичкіна Н. Глобалізація розвитку і соціальна безпека. *Віче*, 2001. № 5. С. 22–44.
4. Вікторов В. Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітня проблема: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. філос. наук: 09.00.10. Інститут вищої освіти АПН України. Київ, 2006. 30 с.
5. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». URL: http://bs-staff.com.ua/pb_ot/1085_165_37.html.
6. Згуровський М. З. Вища технічна освіта і Болонський процес. Доповідь на Всеукраїнській нараді ректорів вищих технічних навчальних закладів 17–18 березня 2004 р., м. Харків. *Київський політехнік*, 2004. №12.
7. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
8. Качалов А. В. Педагогические условия формирования творческой самостоятельности студентов педузу. *Известия Уральского государственного университета*, 2009. №1/2(62). С. 212–217.
9. Лошакова Т. Ф. Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении: монография. Екатеринбург, 2001. 416 с.
10. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад; редкол.: М. М. Безрукий, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. Москва: Большая Российская энциклопедия, 2003. 528 с.
11. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: Наказ №93 Міністерства освіти і науки України від 08.04.1993 р.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>.

12. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. Москва: Высшая школа, 2004. 512 с.
13. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упор. А.В. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.
14. Полякова Г. Вплив освітнього середовища ВНЗ на формування професійної компетентності фахівців. *Вища школа*, 2010. №10. С. 78–87.
15. Приходченко К. Формування особистісних якостей навчаючих у творчому освітньо-виховному середовищі навчального закладу. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2011, № 1 (8). С. 42–46.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 21.04.2018

Кулиш Н. М., Куковская В. И., Решетилова Н. Б. Моделирование и внедрение в практику учебной и самостоятельной работы профессионально ориентированной образовательной среды студентов-медиков.

Ⓐ Освітлено особливості моделювання та впровадження в практику навчальної та самостійної роботи професійно орієнтованої освітньої середовища студентів-медиків, визначено поняття комфортної освітньої середовища та проаналізовано специфіку явлення медичної практики як одного з основних факторів формування особистості майбутнього лікаря.

Ключевые слова: професійно орієнтована освітня середовище; студенти-лікарі; медична практика; майбутній лікар

Kulish N. M., Kukovska V. I., Reshetylova N. B. Modeling and Implementation of Professionally Oriented Educational Environment in the Practice of Learning and Unsupervised Activity of Medical Students.

Ⓢ This paper deals with the peculiarities of modeling and implementation of learning and self-guided work in professionally oriented educational environment for medical students, the concept of comfortable educational environment is defined and the specificity of medical practice as one of the main factors promoting formation of a future physician is analyzed.

Key words: professionally oriented educational environment; medical students; medical practice; future doctor